

Teatriaasta raamatukaante embuses

Kogumikus „Teatrielu 2020“ konstateeritakse, et mullu kolm kuud kestnud koroonapaus ei toonud teatrielus kaasa pööret, vaid oli pigem väike kõrvalekalle harjumuspäraselt rajalt.

TEATRI- ELU 2020

Teatrielu 2020. Koostanud Anneli Saro ja Oliver Issak, statistika ja kroonika koostanud Tiia Sippol ja Katarina Tomps, keeleliselt toimetanud Mari Tuuling. Kujundanud Kersti Tormis. Eesti Teatriliit ja Eesti Teatri Agentuur, 2021. 446 lk.

JAAK ALLIK

Aastaraamatu „Teatrielu 2020“ juhatab sisse koostajate Anneli Saro ja Oliver Issaku dialoog „Teater ja elu aastal 2020“, kus nad annavad ülevaate aasta teatripidist ja selgitavad kogumiku koostamis- põhimõtteid. Konstateeritakse, et kolm kuud kestnud koroonapaus ei toonud teatrielus kaasa pööret, vaid oli pigem väike kõrvalekalle harjumuspäraselt rajalt. Saro ennustus, et pandeemia ja teatritegevuse peatumise tõttu võivad mõned väiketeatrid minna pankrotti ja mõned teatritegijad võtta suuna teistele valdkondadele, pole õnneks täitunud. Nüüd oleme juba tunnistajaks ka sellele, et pärast teist koroonapausi esietendus lõppenud suvel lavastusi rohkem kui kunagi varem.

Aasta tähtsündmusi loetledes on autorid meeldiva üllatusena lähtunud Eesti Teatriliidu aastaauhinnadest. See otsus on kontrastiks vahepeal mõnede kriitikute levitatud auhindu alavääristanud ja kahtluse alla pannud mentaliteediga. Oliver Issakul jätkub isegi julgust otsesõnu öelda, et auhinnad on tähtsad ning võiksid anda alust intensiivsemalt süüvida nomineeritud kunstnike töödesse. Mingil (kuigi kaugeltki mitte piisaval) kujul on seda kogumikku koostades püütud ka teha. Samast andis tunnistust ka tänavune „Draama“ festival, mille loomenõukogu ei lähtunud repertuaari valides küll auhindadest, ent Tartusse sõitsid lõpuks siiski kokku peaaegu kõik tänavu auhinnatud lavastused.

Von Krahli teater ja Kristjan Suits. Sageli on tõusnud vaidlus, kas „Teatrielu“ peab olema aastaraamat või lihtsalt sel aastal kirjutatud teatriteemaliste artiklite kogumik. Mina olen selle teose puhul alati hinnanud just teatriaastast ülevaadet andvat aspekti. Oivaline näide,

kui hästi saab teatriloolise käsitluse ühendada ka konkreetsete lavastuste analüüsiga, on aga Luule Epneri artikkel „Von Krahli teatri uus tulemine“.

Ühelt poolt võitsid just Von Krahli teatri ja Ekspeditsiooni „Pigem ei“ ning „Sa oled täna ilusam kui homme“ kolmes kategoorias viis aastaauhinda ning nendest rääkimine täidab suurepäraselt teose aastaraamatu-funktsiooni, teiselt poolt on aga Epner võtnud vaatluse alla kogu Von Krahli teatri ajaloo ning leidnud sealt õige mitu uut tulemist ja otsast algamist.

Epner orienteerub ajaloos kadestamisväärse vabaduse ja kindlakäelisusega ning, jõudnud lõpuks viimaste hooaegade uuslavastuste kirjeldamiseni, teeb seda sellise professionaalsusega, milleks ainult tema on meie kriitikute võimeline. Teatavasti pole Juhan Ulfsaki ega eriti Lauri Lagle lavastuste koodi kerge lahti muukida. Kirjeldades ja analüüsides lavastusi „Pigem ei“, „Paratamatus elada ühel ajal“ ja „Sa oled täna ilusam kui homme“, aga ka nn tärnilavastust („*****“), on Epner avanud need nauditava enesestmõistetavusega, mis äratav paratamatult soovi lavastused üle vaadata.

Tunnustust väärrib, et Epner analüüsib ja hindab ka Von Krahli teatrit kui omalaadset ja näiteks teatrit NO99 suuresti erinevat teatriinstitutsiooni, ning seda ajal, kui püsivatest institutsioonidest häbenetakse üldise projektihulluse ajel üldse kõnelda. Kas Epneri lõppjärelendus, et Von Krahli teatri fenomen ei seisne mitte ainult kunstilises, vaid ka institutsioonilises avangardsuses, tõeks osutub, seda peab muidugi näitama aeg, nagu ka seda, kas praegu seal seinte vahel toimuv tähendab Von Krahli teatri viiendat või hoopis NO99 teist tulekut.

Teine artikkel, mille üle kogumik ja selle koostajad uhkust võivad tunda, on Madli Pesti ülevaade Kristjan Suitsu loomingust. Vaid seitse aastat tagasi lavakunstniku erihariduseta meie stenograafiasse tulnud Suits on selle aja jooksul jõudnud kujundada 70 teost, saanud alaliseks loomepartneriks mitmetele võimekatele noortele lavastajatele, tõusnud kahel korral Tallinna Linnateatri peakunstnikuks ning saanud lavakujunduse eest 2019. aasta riikliku kultuuripreemia ja 2020. aasta Eesti Teatriliidu aastaauhinna.

Pesti on mingi ainult talle teada ime läbi suutnud meenutada olulisemaid nendest, lausa detailideni. Ta kõneleb mitte ainult kujunduslikust üldmuljest ja selle kooskõlast lavastajamõttega, vaid ka Suitsu värvimaailmast, lavaõhustikust, valgus- ja videolahendusest. Ma ei

mäletagi, et teatrikritik (mitte kunsti-teadlane!) oleks kunagi nii põhjalikult süüvinud stenograafiasse ning leidnud selle kirjeldamiseks nauditavalt täpse ja rikka keele, mis tõstab ka lugeja silme ette kunagi laval nähtud pildid, teeb need uuesti n-õ maitstavaks. Samuti on hindamatu väärtusega Pesti oskus ja teadmised näha Suitsu loomingus praeguse maailmateatri lavakujunduse suundumusi, eriti just Saksa teatri kontekstis.

Ugala ja Rakvere teater. Traditsiooniliselt on koostajad tellinud kogumikku ka mõne teatri tegevuse aastaülevaate. Sel korral on vaatluse alla võetud Rakveres ja Viljandis tehtav „provintsiteater“, kusjuures Anneli Saro rõhutab üsna häbenemata ka selle mõiste esteetilist tähendust: see tähistab „korralikul professionaalsel tasemel esitatud meelelahutuslikke või üheplaaniiselt realistlikke lavastusi, mis püüavad tabada võimalikult laia publiku maitset“. Ta teeb küll möönduse, et „kõigil Eesti väikelinnateatritel peaks olema nii palju eneseuhkust, et selle sõna ja käsitluse vastu võidelda, kas või ühe lavastusega aastast“.

Karin Allik on võtnud oma Ugala teatrit rääkiva artikli „Kas teater päästab ääremaa? Aga Viljandimaa?“ lähtekohaks Ugala enda arengukavas sõnasutatud missiooni pakkuda ainukeses professionaalse teatrina piirkonnas mitmekesisest ja kunstiliselt kõrgel tasemel repertuaari ning luua ja hoida seal läbi elamisväärset keskkonda väljaspool suuremaid tõmbekeskusi. Ja kuigi peale kõnealuste ridade salapärase autori ning ministriumiametniku, kelle tarvis need on välja mõeldud, pole muidugi keegi Ugala ega ka väljaspool teatrit ei sellest arengukavast ega missioonist midagi kuulnud, õnnestub Allikul Ugala viimaste aastate repertuaari analüüsides kenasti tõestada, et teater on oma missioonist ka edukalt lähtunud.

Kui artiklile midagi ette heita, siis on see komplementaarsus: teatris toimuva kriitilise analüüsini pole autor pidanud vajalikuks laskuda. Ka on pisut imelik lugeda pikemat lugu konkreetsest teatrist, kui pole mainitud mitte ühegi näitleja nime. Ja kuigi autor pole eesmärgiks seadnud süveneda ekstra just 2020. aastal Ugala toimunusse, on siiski kummastav, et repertuaarivalikust kõneldes on pilgu alt välja jäänud just teatri selle aasta kaks kõige tõsisemate kunstiambitsioonidega lavastust: „Katkuhaud“ ja „Peer Gynt“.

Rakvere teatrit puudutavas loos „Mitme mänguväljaga Rakvere teater“ on Heidi Aadma saanud äratõuke 2021.

aasta jaanuaris korraldatud teatriuuri- jate ja -kriitikute ühenduse väljasõidust Rakverre. Ta on võtnud terasema vaatluse alla just 2020. aastal sündinud uuslavastused, kusjuures üsna põhjalikult on peatunud nii lavastaja- kui ka näitlejatöödel. Paraku pole ka selles artiklis tehtud katset analüüsida kriitiliselt lavastuste kunstiaset, nii et jääb tulevase lugeja mõistatada, kumb teater, kas Rakvere või Ugala, oli 2020. aastal kunstilises mõttes Eesti kõige probleemitu ja täiuslikum. Mulle tundub siiski, et just pealinlik allahindlus on viimane, mida provintsiteatrid oma loomingu käsitlises vajavad. Peale isiklike muljete on Aadma artiklis kurnavalt palju tsitaate vestlusest Rakvere teatrijuhtidega ning väljavõtteid ka teiste kriitikute ja teatri- teadlaste arvamustest. Artiklisse mahutatud festivali „Baltoscandal“ kirjeldus on nagu omaette lugu, millel võinuks ehk raamatus olla eraldi koht. Tõsi, Rakvere teater sai selle ekstreemseis oludes korraldatud festivali läbiviimise eest Eesti Teatriliidu juhatusel aastaauhinna, mis on leidnud artiklis ka kenasti äärmärkimist.

Ja veel üks üldisem märkus artiklite kohta, kus analüüsitakse teatrite repertuaarivalikut. Oleks hea, kui seejuures võetaks vaatluse alla ka ühe või teise lavastuse publikuedu. Näiteks lavastust „Alibi“, mis pälvis Aadmalt positiivse iseloomustuse, aasta hiljem enam Rakvere teatri mängukavas pole. Tahaks teada, miks? Või muidu hakkagi puhta tööna võtma artiklis toodud laval toimunu iseloomustust Peeter Rästa suust: „Mulle meeldib, kui „Alibi“ vaatavad tunnistavad, et ei saanud midagi aru, aga mõnus oli.“

Etenduskunst. Kokkupuudet eelmise teatriaastaga omab kaheldamatult ka Ott Karulini teatriteoreetiline artikkel „Etenduskunst kui võimuhete ümbermäng“. Karulin on juba pikemat aega otsinud etenduskunsti spetsiifilist määratlust ja on püüdnud seda nüüd teha möödnud aasta lavastustest ammutatud empiirilise materjali najal. Tema sihiks on purustada teatrikunstis traditsiooniline opositsioon etendajate ja vaatajate vahel. Seekord on ta võtnud kasutusele kolmiksuhte kogeja-ruum- etendaja ning uurinud oma sõnade kohaselt etenduskunsti võimuhete ümbermängu selles kolmikruumis.

Tunnistan, et Karulinile ja teistele etenduskunsti sõpradele võib kindlasti pakkuda huvi vaatajate ja etendajate rolli täielik segipaiskamine mingi ühistegevuse käigus, sest kes siis poleks igatse- nud näitleja olla. Ma pole aga kunagi aru